

УДК 378:37.091.31

Н.О. ПАВЛЕНКО

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка, Полтава

ОПЕРАЦІЙНО-ДІЯЛЬНІСНИЙ КОМПОНЕНТ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ ДО ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У статті досліджується операційно-діяльнісний компонент підготовки майбутніх учителів музики до застосування інтерактивних педагогічних технологій, розглядається практико-орієнтований підхід у формуванні комунікативно-рефлексивних умінь, креативно-інтерактивної педагогічної майстерності. Проаналізовано особливості застосування педагогічних форм і методів інтерактивно-рефлексивного спрямування у процесі викладання педагогічних та музичних дисциплін.

Ключові слова: підготовка майбутнього вчителя музики, інтерактивна педагогічна технологія, комунікативно-рефлексивні уміння, креативно-інтерактивна педагогічна майстерність.

Постановка проблеми. Гуманізація та демократизація мистецької освіти зумовлюють необхідність підготовки майбутніх учителів музики до здійснення інтерактивного навчання. Необхідною умовою для організації такого навчання в школі є високий рівень рефлексії, креативності вчителя, його дидактичних, перцептивних, організаторських та комунікативних умінь. У цьому аспекті важливого значення набуває забезпечення практико-орієнтованого підходу в підготовці вчителя музики, який полягає в застосуванні спеціальних педагогічних форм та методів.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблемам професійної підготовки вчителя присвячені дослідження С. Гончаренка, І. Зязюна, М. Лещенко, Н. Ничкало, С. Сисоевої, Л. Хомич та ін. Питання інтерактивного навчання в школі вивчаються в роботах сучасних науковців: Л. Карамушки, М. Малигіної, Т. Пироженко, О. Пометун, Г. Сиротенко та ін. Окремі аспекти педагогічної майстерності вчителя музики розглядаються в працях О. Апраксіної, Л. Масол, Г. Падалки, Я. Ростовського, О. Рудницької, Е. Печерської та ін. Але не достатньо, на нашу думку, в науково-педагогічній літературі висвітлено питання підготовки вчителя музики до реалізації інтерактивного навчання.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідити операційно-діяльнісний компонент підготовки майбутніх учителів музики до застосування інтерактивних педагогічних технологій, охарактеризувавши відповідні педагогічні форми і методи.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі розвитку педагогічної думки в Україні особливого значення набуває питання утвердження діялісно орієнтованого підходу в підготовці фахівців. На думку академіка І. Зязюна, щоб зробити зміст освіти діялісно орієнтованим, його необхідно структурувати за предметним і діялісним принципами. Тому процес учіння повинен бути проблемним і передбачати перехід студента в позицію суб'єкта. Це можливо лише за широкого використання таких активних форм, як проведення дискусій, рольових ігор, аналізу конкретних ситуацій, виступів перед однокурсниками тощо [2, с. 489]. Отже, характер взаємодії викладача і студентів має значний вплив на зміст теоретичної та практичної частин навчальних курсів, що обумовлює внесення змін та коригування робочих програм з огляду на забезпечення діялісно орієнтованого підходу до викладання курсів. Це цілком залежить від професійної компетентності і педагогічної

майстерності викладача, його вмінь добирати форми, методи та прийоми роботи з аудиторією, враховувати її базову готовність до сприйняття матеріалу тощо.

Операційно-діяльнісний компонент підготовки вчителя музики до застосування інтерактивних педагогічних технологій відображає процесуальну сутність вивчення педагогічних та мистецьких дисциплін, а також спецкурсу “Інтерактивні педагогічні технології в музичній освіті”. Готовність учителя до організації інтерактивного навчання не обмежується лише його інформаційною насиченістю, яка виявляється в ґрунтовних знаннях щодо теоретичних основ інтерактивного навчання, ролі інтерактивних педагогічних технологій у музичному вихованні школярів, особливостей використання вчителем музики зазначених технологій, вимог до проведення інтерактивних музичних занять, підходів до оцінювання навчальних досягнень учнів в умовах інтерактивно-рефлексивного навчання тощо. Важливе значення має також рівень сформованості в майбутнього вчителя музики комунікативно-рефлексивних умінь та креативно-інтерактивної педагогічної майстерності.

Комунікативно-рефлексивні уміння полягають у здатності створювати позитивне комунікативне поле (проявляти легкість у спілкуванні, відкритість, контактність, толерантність; демонструвати високий рівень емпатії; здатність створювати позитивний психоемоційний фон незалежно від власного настрою, вводити учнів у казкову навчально-пізнавальну реальність), у вмінні діагностувати ситуацію спілкування (визначати позитивні і негативні прояви інтеракції; виявляти здатність не впасти в залежність від проблем, протистояти їм; володіти технікою самовідновлення; застосовувати прийоми активізації рефлексії учнів та саморефлексії), у володінні комунікативними стратегіями (взаємодіяти з самим собою та з іншими, застосовувати основні види комунікації, добирати та ефективно застосовувати відповідні комунікативні стратегії у різних педагогічних ситуаціях на уроках музики). Креативно-інтерактивна педагогічна майстерність учителя музики включає вміння добирати та застосовувати на музичних заняттях оптимальні інтерактивні педагогічні технології стосовно віку дітей, особливостей учнівського колективу, теми уроку, змісту навчального матеріалу та конкретних завдань, а також здатність адаптувати відомі інтерактивні педагогічні технології до конкретних педагогічних ситуацій та вміння створювати авторські.

Сформувати перелічені вміння можливо лише за умови реалізації діялісно орієнтованого підходу у викладанні психолого-педагогічних та музичних дисциплін. Операційно-діяльнісний компонент підготовки передбачає розвиток комунікативно-рефлексивних умінь та креативно-інтерактивної педагогічної майстерності студентів у процесі вивчення ними педагогіки, методики музичного виховання, історії та теорії музики, а також при викладанні спецкурсу “Інтерактивні педагогічні технології в музичній освіті”. Шляхами реалізації завдань спецкурсу є широке використання таких форм і методів, як: круглий стіл, дискусія, “Мозковий штурм”, аналіз та обговорення педагогічних досліджень, педагогічний тренінг, ділові педагогічні ігри, розв’язання педагогічних завдань із подальшим оцінюванням виконаної роботи. Не менш значущою умовою підготовки є застосування інтерактивних педагогічних технологій у процесі вивчення психолого-педагогічних та музичних дисциплін.

Використання педагогічної технології “круглий стіл” дає можливість сформувати у студентів навички кооперативної взаємодії, уміння вільно висловлювати свою думку, вислуховувати думку інших, погоджуватися чи не погоджуватися з нею, узагальнювати різні точки зору та робити висновки.

Так, наприклад, у формі круглого столу проводиться семінарське заняття на усвідомлення необхідності інтерактивно-рефлексивного підходу в педагогічній діяльності вчителя музики. Підготовка до участі в круглому столі включає попереднє опрацювання на лекціях теоретичного матеріалу, зокрема таких питань: особливості педагогічної діяльності учителя музики в умовах гуманізації та демократизації шкільної освіти; сутність та види педагогічної інтеракції; психологічні основи інтерактивного навчання; значення інтерактивних занять у музичному вихованні школярів; визначення поняття “рефлексії” у психолого-педагогічній літературі, її типологія, функції; роль активізації учнівської рефлексії на уроках музики. Але, для більш глибокого осмислення цього матеріалу та виявлення цілей застосування інтерактивних педагогічних технологій у музичній освіті, студенти під час самостійної роботи вивчають такі питання: погляди В. Сухомлинського на роль взаємодії між дітьми у їхньому навчанні, вихованні та розвитку; взаємодія школярів у музичних іграх В. Верховинця; інтерактивні прийоми навчання у педагогічній діяльності Ш. Амонашвілі; інтерактивні ігри К. Фопеля, музично-ритмічні ігри Е. Жак-Далькроза та педагогічна інтеракція; ідеї навчальної взаємодії в поглядах К. Орфа та ін.

Обговорюючи зазначені питання під час круглого столу, студенти поступово визначають основні цілі використання інтерактивних педагогічних технологій на уроках музики в школі, а саме: висока мотивація, активізація навчально-пізнавальної діяльності, формування пізнавальних інтересів та музичних смаків, розвиток критичного мислення, формування самосвідомості, активізація музичного сприймання, створення позитивного емоційного поля засобами музики, формування об’єктивних критеріїв в оцінці мистецьких явищ, підвищення рівня музичної ерудиції та ін.

Застосування дискусій дозволяє формувати у майбутніх педагогів навички конкурентно-продуктивної взаємодії, дає можливість кожному члену групи відчувати себе причетним до прийняття рішення, дозволяє учасникам побачити різні сторони проблеми. Рішення готується поступово, а його прийняття перетворюється на своєрідну спільну норму, що підтримується і приймається учасниками дискусії. Технології навчання у дискусії сприяють розвитку критичного мислення студентів, дають змогу визначити власну позицію, формують навички обстоювання своєї думки, поглиблюють знання з проблеми, яка обговорюється. Дискусія – це широке публічне обговорення якогось спірного питання. За зовнішньою легкістю цієї технології приховується складна ґрунтовна підготовча робота викладача. Запорукою успішності дискусії є її чітка організація – ретельне планування, чітке дотримання правил усіма її учасниками, дотримання регламенту, добре продумане й ефективно здійснене керівництво перебігом дискусії з боку вчителя. Серед технологій навчання у дискусії О. Пометун, Л. Пироженко виділяють метод ПРЕС, Обери позицію, Зміни позицію, Безперервна шкала думок (Континуум, Нескінченний ланцюжок), дискусія, дискусія у стилі телевізійного ток-шоу, Оцінювальна дискусія, Дебати [3]. У процесі підготовки вчителя музики до застосування інтерактивних педагогічних технологій для дискусійного опрацювання пропонуються такі питання: чи може вчитель створити на уроці по-справжньому демократичні відносини; чи потрібно створювати на уроці умови, за яких у кожній дитини виникає необхідність висловити свою точку зору щодо музичного матеріалу, який вивчається; чи можна задовольнити на уроці музики бажання кожного учня висловити власне ставлення до певного музичного явища; чи може вчитель створити позитивну атмосферу

відкритого спілкування, перебуваючи у поганому настрої; чи варто використовувати на уроці прийоми музикотерапії та ін.

Використання в процесі викладання спецкурсу технології “Мозковий штурм” дає можливість виявити якомога більшу кількість рішень проблеми, що обговорюється. На першому етапі пропозиції “генераторів ідей” є, як правило, абсолютно неаргументованими. Вдалі варіанти вирішення проблемного питання з’являються згодом. Так, наприклад, “Мозковий штурм” ефективно використовується при навчанні студентів самостійно добирати казкові сюжети для уроків музики. У цій технології головне – не якість пропозицій, які висувають учасники, а їхня кількість і спонтанність. Формуються вміння, що є необхідною умовою творення позитивного навчально-пізнавального поля на уроці. Розробником концепції творення казкової навчально-пізнавальної реальності є М. Лещенко. На думку вченої, казка зближує дитину і дорослого, дає останньому сильну мову, ключ до внутрішнього світу дитини, вона є більш інформативна, ніж звичайна мова. Такий підхід спрямований на декодування знань про світ і систему взаємин у ньому, сприяє активізації ресурсів, потенціалу особистості, реалізації в ній ще не відкритих задатків і здібностей [3, с. 12]. На широких можливостях використання казкових сюжетів на уроках музики наголошує Е. Печерська. Педагогом проаналізовано різні види музичної діяльності школярів у процесі використання матеріалу дитячих музично-театральних спектаклів, народних і авторських казок [5].

На уроках музики творення казкової навчально-пізнавальної реальності відбувається за допомогою музичного мистецтва. Тож перед майбутніми педагогами ставиться, наприклад, завдання створити казковий сюжет, який би дозволив об’єднати учнів для інтерактивної технології “Карусель”. Увага студентів акцентується на основних вимогах добору казкового сюжету. Він повинен створювати позитивний настрій у школярів, бути побудованим за законами добра, не містити елементів насилля, створювати атмосферу захищеності і доброзичливості, бути близьким і цікавим для дитячого сприймання. Подача казкового сюжету повинна підсилюватися музичним матеріалом і розвивати музичне сприймання дітей. Застосування технології “Мозковий штурм” дає можливість студентам створювати велику кількість неймовірних казкових сценаріїв, серед яких обираються найдоцільніші. Наприклад, майбутні педагоги пропонують такі сюжети: учні зовнішнього кола виконують роль планет музичної системи, які обертаються під музику навколо зірки Тоніки, утвореної учасниками зовнішнього кола; діти з внутрішнього кола – цифрові квіти у саду Чарівниці з казки про Снігову королеву, а ті, хто рухається у зовнішньому колі – метелики, які допомагають Герді, виконуючи завдання Чарівниці проплескати “ритм снігового танцю” (певний ритмічний рисунок); усі діти – сніжинки, які кружляють двома колами, наспівуючи пісеньку В. Верховинця на вірші М. Вороного “Білесенькі сніжиночки”, а зустрівшись, шепочуть один одному на вушко “музику зими” (наприклад, наспівують коротеньку авторську мелодію і повторюють поспівку партнера). Саме технологія “Мозкового штурму”, до якої залучаються майбутні вчителі, дає їм можливість вільно висловлювати навіть найбільш нереальні та фантастичні ідеї, що є важливим у творенні казкової реальності. Завдяки цьому завдання зазвичай виконується досить успішно і творчо.

Використання педагогічних тренінгів у процесі викладання спецкурсу спрямоване на набуття майбутніми педагогами професійних умінь і навичок, на корекцію і формування установок, необхідних при використанні інтерактивних педагогічних технологій. Базовими методами педагогічного тренінгу є комунікативні стратегії

різних видів, рольові ігри в різних модифікаціях і поєднаннях, драматизації. Його використання дозволяє майбутнім учителям музики набути психофізичної свободи, що сприяє оволодінню комунікативно-рефлексивною компетенцією. Зняття напруження дозволяє вільно себе поводити (рухатися, взаємодіяти, говорити, передавати інформацію тощо), активізує почуттєво-емоційну сферу і розкриває шляхи до педагогічної творчості. Організуючи педагогічні тренінги під час лабораторних занять, ми передбачаємо своєрідну проекцію діяльності викладача на навчальну діяльність студентів, при якій вони виступлять дітьми, а викладач – учителем музики. Завдання учасників тренінгу – на час його проведення змінити власну статусно-рольову позицію, увійшовши у відповідну ролі. У вигляді педагогічного інтерактивно-рефлексивного тренінгу відбуваються лабораторні заняття, під час яких студенти самі оволодівають різними видами інтеракції та аналізують власні рефлексивні можливості. Метою таких занять є практичне вивчення проявів різних видів рефлексії у різних педагогічних ситуаціях. При підготовці до тренінгу студенти вивчають зміст інтерактивних ігор К. Фопеля, спрямованих на розвиток рефлексії та вміння до співробітництва, а також адаптують їх до використання на уроках музики. На занятті майбутні вчителі стають учасниками цих ігор, а також набувають певних умінь проводити їх. У процесі роботи над кожною інтерактивною вправою студенти визначають, які види рефлексії активізуються у даній грі.

Також необхідними є педагогічні тренінги на розвиток комунікативно-рефлексивних умінь майбутніх учителів. Студенти вчаться діагностувати позитивні і негативні прояви взаємодії учасників навчального процесу на музичних заняттях, виявляють власний психологічний стан у процесі педагогічної взаємодії, навчаються застосовувати методи музикотерапії. З цією метою у майбутніх учителів формуються вміння позитивного налаштування власного емоційного стану та настрою, здатність підтримувати впевненість у собі в будь-яких нестандартних педагогічних ситуаціях.

Одним із найбільш дієвих методів формування креативно-інтерактивної педагогічної майстерності майбутніх учителів музики є ділова педагогічна гра. Її використання в навчальному процесі дозволяє ліквідувати протиріччя, які зазвичай виникають між теоретичними знаннями й відсутністю досвіду їх реалізації у практичній навчальній діяльності. Як зазначає С. Гончаренко, педагогічна гра – це імітація реальної діяльності вчителя в штучно відтворених педагогічних ситуаціях; це основний засіб відтворення реальних ситуацій взаємодії учителя та учня в навчально-виховному процесі, коли учасники гри виконують ролі учителя й учня. Основна мета педагогічної гри – формування у її учасників умінь реальної взаємодії з учнем, здатності реалізувати свої дії і проекти, передавати учням знання, оцінювати їхній рух, стимулювати діяльність [1, с. 251]. Такі ігри дозволяють студентам побачити, відчувати на собі результати педагогічної дії інтерактивної технології, допомагають краще підготувати свою модель заняття чи його фрагменту. Крім того, ділова гра дозволяє досягти позитивного емоційного сприйняття інтеракції, забезпечує ефективне співвідношення творчої імпровізації і регламентуючих правил, створює відчуття природності й невимушеності своєї поведінки в навчальних ситуаціях, сприяє ефективному оволодінню майбутніми учителями музики різноманітними видами інтерактивних технологій тощо. Так, наприклад, під час ділових ігор, у яких опрацьовуються вже готові фрагменти інтерактивних музичних занять, майбутні педагоги вчаться в умовах інтерактивного навчання розвивати музичне сприймання, музичні творчі здібності школярів, формувати знання з елементарної теорії музики тощо. У процесі апробації власних конспектів уроків студенти аналізують

доцільність добору інтерактивних педагогічних технологій та музичного матеріалу, їхню відповідність меті уроку, апробовують новостворені технології.

Розв'язання педагогічних задач із подальшим оцінюванням виконаної роботи використовується під час підготовки до практичних, семінарських, лабораторних занять та виконання завдань педагогічної практики. Дана форма сприяє кращому узагальненню, осмисленню матеріалу, розвиває ініціативу, самостійність, самооцінку, самокорекцію. При створенні педагогічних задач необхідно враховувати, що вони повинні носити проблемний характер, містити декілька варіантів розв'язання. Прикладом можуть бути наступні:

– Вивчаючи з молодшими школярами пісню веселого характеру, ви помічаєте, що частина учнів встали з-за своїх парт і почали весело підстрибувати, танцюючи під музику. Ваша реакція: вимкну музику, посаджу всіх за парти і поясню, що це не урок хореографії; дам змогу всім бажаючим потанцювати 1-2 хвилини, а потім продовжу роботу; запропоную вивчити рухи під музику, які зроблять виступ ще яскравішим; попрошу всіх піднятися і продовжу вивчення пісні з використанням драматизації; інший варіант.

– Ви не можете почати урок, бо учні бурхливо обговорюють учорашнє відвідання концерту сучасної рок-групи. Ваші дії: попрошу продовжити розмову про концерт на перерві; покараю найбільш недисциплінованих; частину уроку присвячу обговоренню дитячих вражень; інший варіант.

– На узагальнюючому уроці з музики ви поставили за мету пригадати улюблені музичні твори, які вивчалися впродовж семестру, та записати їхні назви у зошит. Діти починають із цікавістю обговорювати свої варіанти та порушувати дисципліну. Ваші дії: накажу дітям дотримуватися тиші; не зверну уваги, це дрібниця; попрошу показати один одному свої записи після закінчення роботи; сформулюю завдання по-іншому; інший варіант.

Обов'язковою умовою підготовки майбутніх учителів музики до організації інтерактивного навчання є використання інтерактивних педагогічних технологій при викладанні психолого-педагогічних та музичних дисциплін: педагогіки, методики музичного виховання, народної музичної творчості, історії музичного мистецтва, теорії музики та ін. Стаючи безпосередніми учасниками навчальної взаємодії, студенти опановують зміст зазначених технологій, алгоритм їхнього застосування, навчаються кооперативній та фронтальній взаємодії, способам опрацювання дискусійних питань, активізації особистісної, комунікативної та кооперативної рефлексії. Потім цей досвід використовується вже у власній педагогічній діяльності.

Неодмінною складовою підготовки майбутніх учителів музики є педагогічна практика, яка стає переконливим засобом реалізації набутих інтерактивно-рефлексивних педагогічних умінь, можливістю реалізувати свою творчість, а також етапом діагностики рівня сформованості комунікативно-рефлексивної компетенції та креативно-інтерактивної педагогічної майстерності студента.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Отже, аналіз операційно-діяльнісного компоненту підготовки майбутнього вчителя музики до застосування інтерактивних педагогічних технологій показав, що підготовка студентів до зазначеної діяльності повинна носити діяльно орієнтований характер, який виявляється в широкому застосуванні таких форм і методів, як: круглий стіл, дискусія, "Мозковий штурм", аналіз та обговорення педагогічних досліджень, педагогічний тренінг, ділові педагогічні ігри з подальшим обговоренням, розв'язання педагогічних задач, а також у застосуванні інтерактивних педагогічних технологій у процесі вивчення

психолого-педагогічних та музичних дисциплін.

Педагогічна проблема застосування інтерактивних педагогічних технологій у музичній освіті не вичерпується даною роботою. Подальших досліджень потребують питання використання новітніх інформаційних технологій на інтерактивних музичних заняттях та підготовка майбутніх учителів музики до зазначеної діяльності.

Список використаної літератури

1. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / Семен Гончаренко. – Київ: Либідь, 1997. – 376 с.
2. Зязюн І.А. Філософія педагогічної дії: монографія / І.А. Зязюн. – Черкаси: ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2008. – 608с.
3. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід: [метод. посіб.] / авт.-уклад. О. Пометун, Л. Пироженко. – К.: А.П.Н.; 2002. –136с.
4. Лещенко М.П. Щастя дитини – єдине щастя на землі: до проблеми педагогічної майстерності: [навч.-метод. посіб.]: [у 2 ч.] / Марія Лещенко. – К.: АСМІ, 2003. – 304с. Ч. 1. – 2003. – 303, [1] с.
5. Печерська Е. П. Уроки музики в початкових класах: [навч. посібник] / Е. П. Печерська. – Київ: Либідь, 2001. – 272 с.

Н.А. Павленко

Полтавский национальный педагогический университет имени В.Г. Короленко,
Полтава

ОПЕРАЦИОННО-ДЕЯТЕЛЬНОСТНЫЙ КОМПОНЕНТ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ МУЗЫКИ К ИСПОЛЬЗОВАНИЮ ИНТЕРАКТИВНЫХ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ТЕХНОЛОГИЙ

В статье исследуется операционно-деятельностный компонент подготовки будущих учителей музыки к использованию интерактивных педагогических технологий, рассматривается практико-ориентированный подход в формировании коммуникативно-рефлексивных умений, креативно-интерактивного педагогического мастерства. Проанализированы особенности использования педагогических форм и методов интерактивно-рефлексивного направления в процессе преподавания педагогических и музыкальных дисциплин.

Ключевые слова: подготовка будущего учителя музыки, интерактивная педагогическая технология, коммуникативно-рефлексивные умения, креативно-интерактивное педагогическое мастерство.

N.O. Pavlenko

Poltava National Pedagogical University named after V.G. Korolenko, Poltava

THE OPERATIONAL AND ACTIVITY COMPONENT OF TRAINING FUTURE MUSIC TEACHERS TO USE INTERACTIVE TEACHING TECHNOLOGIES

In the paper the operational and activity component of training future music teachers to use the interactive teaching technologies is researched; the practice-oriented approach towards forming communicative and reflexive skills and creative and interactive teaching skills is considered. The peculiarities of using interactive and reflexive methodology for teaching pedagogical and musical subjects are analyzed.

Key words: training future music teachers, interactive teaching technology, communicative and reflexive ability, creative and interactive pedagogical skills.